

Lituanistė J. Sabonytė savo pranešime apžvelgė 1841–1851 m. Vilniuje ėjusio žurnalo „Athenaeum“ filosofines koncepcijas. Pažymėtina, jog tai pirmas mėginimas tyrinėti šio leidinio problematiką. Pranešėja apibūdino žurnalą kaip švietėjiško pobūdžio leidinį, linkusį į tautinę ir socialinę tematiką. Pranešime buvo daug faktinės medžiagos, nušviesta žurnalo autorių veikla, aptartas straipsnių pobūdis.

Žurnalisto A. Sverdiolo pranešimas buvo skirtas N. Černyševskio etinėms pažiūroms. Pranešėjas nurodė Vakarų Europos mąstytojų įtaką N. Černyševskio pasaulėžiūrai ir L. Fojerbacho etikos poveikį. Pagrindines etikos kategorijas N. Černyševskis ėmė iš L. Fojerbacho. Pranešėjo nuomone, N. Černyševskio siekimas priartinti etiką prie gamtos mokslų nėra naujas. Tai mėgino padaryti Helvecijus.

Pagal Černyševskį žmogaus elgesys determinuotas jo biologinės prigimties: žmogus vadovaujasi egoistiniais sumetimais. Todėl etikos tikslas — išaiškinti, kaip protingai laikytis egoistinių principų konkrečioje visuomenėje. Pranešėjo nuomone, mąstytojui darė įtakos ir pozityvistai, pavyzdžiui S. Milis, visuomenės progresą laikęs moralinio ir protinio tobulėjimo pagrindu.

Istorijos specialybės studentas Z. Burnys aptarė įžymaus Lietuvos XIX a. pabaigos visuomenės veikėjo P. Avižonio ateistines pažiūras, kurias įvertino kaip švietėjiškas. P. Avižonio veikla sutampa su nacionalinės inteligentijos aktyvumo didėjimu, kai mokslo pažanga formavo naują, ateistinę pasaulėžiūrą. Pranešėjas pažymėjo, kad Avižonis, nors ir materialistiškai aiškino gyvybės kilmės problemą, bet nebuvo nuoseklus materialistas. Jis kritikavo dvasininkiją kaip mokslo stabdį, bet etikos sumetimais toleravo pačią religiją.

Diskusijų susilaukė antrakursio lituanisto J. Deگوčio pranešimas „Kai kurios semantinės filosofijos idėjos“. Jis apžvelgė neopozityvizmo raidą, jo atskirų kryptių problematiką, nurodė, jog L. Vitgenšteinio nuomone, filosofijos tikslas yra loginis minčių aiškimas. Sakinių turinys nepriklauso filosofijai, jis — konkrečių mokslų objektas. Panašiai mano ir R. Karnapas: filosofijoje vienintelė realybė — mokslo kalba. Jos analizės kriterijus — loginis kalbos teisingumas, priklausantis nuo to, ar dalis neprieštarauja visumai.

Kalbėdamas apie semiotiką, kurios idėjas išdėstė Č. Morisas „Ženklių teorijos pagrinduose“, pranešėjas nurodė, jog šis mokslas tiria ženklus trimis aspektais — sintaksiniu, pragmatiniu ir semantiniu, — mėgino nustatyti, kas bendra visiems ženkliams.

Baigdamas pranešėjas pabrėžė, jog klaidingas semiotikos bei jos šakų interpretavimas neįgalina daryti išvados, kad klaidinga pati teorija. Pastaruoju metu semiotikos problemas tiria ir filosofai markistai: A. Safas (Lenkija), G. Klausas (VDR), tarybiniai mokslininkai.

Originalus, nors mažai tesusijęs su filosofine problematika buvo lituanisto K. Garšvos pranešimas „Krikščionybė Lietuvoje“.

Sekcijos darbas parodė, jog studentų pranešimai dar stokoja mokslinio darbo įgūdžių, tačiau pastangos mėginti savarankiškai vertinti sudėtingas filosofines problemas padės studentams išsiugdyti tuos įgūdžius, lavins mąstymą, plės erudiciją.

G. JATKONIS

LENKŲ RELIGIOTYRININKO A. NOVICKIO DARBAI

Vilniuje prieš kurį laiką svečiavosi įžymus lenkų mokslininkas ateistas Andžėjus Novickis. Jis jau senokai domisi mūsų ateistų darbais, stengiasi palaikyti ryšius su respublikos mokslininkais. A. Novickis yra produktyvus tyrinėtojas, jo straipsnių ir knygų skaičius gerokai viršija pusimtį. Jis yra vienas iš aktyviausių Lenkų religiotyros draugijos narių ir šios draugijos mokslinio žurnalo „Euhemer“ vyriausiuoju redaktoriumi. Mokslininko tyrinėjimų ratas itin platus — bendroji marksistinio ateizmo teorija, religijos ir ateizmo istorija ir pan. A. Novickis ypač gilinasi į lenkų ir italų ateizmo istoriją.

Norime supažindinti skaitytoją su dviem bendresnės problematikos A. Novickio darbais*, kuriuos sudaro Varšuvos universitete 1956—1962 m. skaitytos paskaitos.

Knygoje „Paskaitos apie religijos kritiką“ išdėstoma ateizmo istorija Europoje iki XIX a. su trumpa marksistinio ateizmo atsiradimo apžvalga. Įdomus ir koncentruotas yra „įvadas“. Primenama, jog ateizmo istorijos buvo rašomos net antikiniiais laikais, o pirmą „ateistų katalogą“ surašė Hazdrubalas iš Kartaginos prieš 2070 m. Atėnuose. Mūsų šimtymetyje vokiečių filosofui Fricui Mautneriui ateizmo istorijai sutalpinti prireikė jau keturių didelių tomų.

Autorius aiškina, kodėl jis vietoj termino „ateizmo istorija“ vartoja terminą „religijos kritikos istorija“. „Žmogaus minties istorijoje turime reikalą ne tik su religijomis ir ateizmu, bet ir — net ir labai dažnai — su įvairiais komplikuotais tolmais religijai ir artimais ateizmui procesais“. Knygoje pateikiama religijos kritikos tipų klasifikacija. Autorius ateizmą laiko pozityvia pasaulėžiūra ir mokslu. „Ateizmas — tai daugiau, negu religijos kritika, nes jis yra daugiau, negu kritika ir neigimas, ateistinė religijos kritika — tai tik tam tikro pozityvaus ateizmo turinio išvada“. Kalbėdamas apie dabartį, autorius nurodo, jog, nykstant religingumui, kyla susidomėjimas religiotyra. Tyrinėjimų ir specialių metodų įvairovė jau davė keliasdešimt skirtingų religijos apibrėžimų. Autorius tai vertina teigiamai, nes „definicijų įvairovė — religijos objektyvaus daugiaspektiškumo atspindys“. Toliau jis rašo, jog religijos specifika yra tik jos forma (t. y. tikrovės deformavimo ir mistifikavimo būdas), o jos turinys yra visiškai žemiškas ir žmogiškas. Pagrindinė religijos funkcija yra socialinė — tai aiškiai matyti glaustai parašytoje religijos kritikos istorijoje. Kalbėdamas apie bažnytinę inkviziciją, autorius parodo jos atsiradimo socialines priežastis. „XII a. pasirodė, jog (feodalų klasei) bažnyčios ideologinių paslaugų nepakanka. Aštrėjant klasiniams prieštaravimams ir atsirandant kritinei antifeodalinėi minčiai, kilo poreikis naujo tipo bažnytinių paslaugų — šnipinėjimo, tardymo, policinio ir teismo pobūdžio“. XVIII a. kova prieš bažnyčią ir religiją Prancūzijoje buvo vienas iš kovos prieš feodalizmą momentų. Knygoje nemaža vietos skiriama susvetimėjimo vaidmeniui religijos istorijoje. Religinis susvetimėjimas nėra svarbiausias — jis įveikiamas, pašalinus pagrindinį — ekonominį — susvetimėjimą.

Antroje knygoje „Paskaitos apie religijos kritiką Lenkijoje“ apžvelgiama mūsų kaimynų ateizmo istorija, kurioje randame dalykų, susijusių ir su Lietuva. A. Novickis rašo, jog jau XVI amžiuje Jono Maleckio, Mykolo Lietuvio ir Jono Lasickio darbuose apie lietuvių ir žemaičių tikėjimus ir jų lyginime su katalikų šventųjų kultu pastebimos religijos lyginamosios istorijos užuomazgos. Tuo pat metu Vakarų Europos teologai rašo, jog Lenkijoje ir Lietuvoje plinta ateizmas. Pavyzdžiui, Mozyrio teisėjas Steponas Loveika (Lovanas) 1851 metais Vilniaus tribunole buvo kaltinamas bedievybe. Vadinamo „ateizmo daktaru“ Simono Simonijaus iš Lukos (1532—1602) „bedieviška“ knyga buvo išspausdinta Vilniuje. Vadinasi, K. Liščinskis, nebuvo pirmasis ateistas Lenkijos ir Lietuvos žemėje, bet jis buvo pirmasis „rimto ateistinio veikalo autorius“. Jo tekstuose, A. Novickio teigimu, pirmą kartą žmonijos istorijoje pasirodo kategorija „mes, ateistai“.

XIX amžiuje Lenkijoje kilo stipri religijos kritikos banga. Knygoje cituojama daugelio įžymių lenkų rašytojų ir kultūros veikėjų pasisakymai prieš religiją ir bažnyčią. Garsusis Stanislovas Stašičius (1755—1826) dėl visų nelaimių, užgriuvusių Lenkiją, kaltino bažnyčią. Ji kaltinama net dėl ilgalaikio gimtosios lenkų kalbos slopinimo viešajame gyvenime. Religija buvo kritikuojama iš įvairių pozicijų. XIX a. gale Lenkijoje jau išryškėja penkios religijos kritikos kryptys: viena iš jų atstovauja marksistiniam ateizmui, kurio pirmasis teoretikas Lenkijoje buvo Liudvikas Kšivickis, mums žinomas kaip Lietuvos piliakalnių tyrinėtojas. Organizuotas ir platus buvo Lenkijos laisvamųjų judėjimas; jų pirmasis su-

* A. Nowicki, Wykłady o krytyce religii, Warszawa, 1963; A. Nowicki, Wykłady o krytyce religii w Polsce, Warszawa, 1965.

važiavimas įvyko 1907 m., o pirmas Laisvamanių draugijos suvažiavimas — 1923 metais. Jos pirmininku buvo garsus kalbininkas I. Boduenas de Kurtenė. Liaudies Lenkijoje 1945—1950 metais veikė Laisvosios minties draugija. 1956—1957 metais suaktyvėjus klerikali-niams sluoksniams, turintiems stiprių masinio poveikio priemonių, įvedus religijos mokymą mokyklose, atsirado reikalas sustiprinti organizuotą ateistinę veiklą. 1957 metais buvo įkurtos dvi visuomeninės organizacijos — Pasaulietinės mokyklos draugija, dabar turinti 220 tūkstančių narių ir Ateistų ir laisvamanių draugija, kuriai šiuo metu priklauso apie 40 tūkstančių narių. Pradėjo eiti šių draugijų periodiniai leidiniai, mokslinės publikacijos. Religijos tyrinėjimų gilinimui 1958 metais buvo įkurta Lenkų religiotyros draugija, kuri leidžia žurnalą „Euhemer“. Vienas iš svarbiausių draugijos uždavinių — išvystyti marksistinę religiotyrą Lenkijoje.

A. Novickio knygos yra aktyvaus ateistinio mokslinio darbo Liaudies Lenkijoje pavyz-dys. Jo darbams būdingas sistemingumas, šaltinių gausumas. Abiejose knygose duodama daug naujų vardų iš įvairių laikotarpių, daug cituojama, gausu bibliografinių nuorodų.

J. TRINKŪNAS

KATALIKYBĖS IR NACIJOS SANTYKIO ANALIZĖ

Gerai žinomas respublikos filosofas mokslininkas Jonas Minkevičius tyrinėja katali-kybę, jos filosofiją, ideologiją. Šiai problematikai ir skirti pagrindiniai jo moksliniai dar-bai¹, sulaukę palankaus įvertinimo ir už mūsų respublikos ribų. Mokslininkas bendradar-biauja sąjunginėje ir Lenkijos Liaudies Respublikos filosofinėje bei ateistinėje spaudoje. Ilgametį savo darbą J. Minkevičius apibendrina daktaro disertacijoje „Katalikybė ir na-cija“², už kurią Visuomeninių mokslų akademijos prie TSKP CK mokslinė Taryba 1970 m. gruodžio 23 d. vienbalsiai suteikė jam filosofijos mokslų daktaro laipsnį.

Disertacijoje analizuojami oficialūs katalikų bažnyčios dokumentai, jos pozicija įvai-riose šalyse nacionaliniu klausimu, apžvelgiamos šia tema esamos tarybinėje bei užsienio filosofinėje istoriografijoje koncepcijos, katalikiškos ir nacionalinės priklausomybės suvo-kimo atspindžių sąmonėje sąveika. Disertacija susideda iš įvado, trijų dalių ir išvadų.

Pirmojoje dalyje „Filosofinės ir teologinės katalikiškojo požiūrio į nacijas prielaidos“ parodoma, kad nacionalinis klausimas katalikiškoje socialinėje doktrinoje mažiausiai teo-riškai nušviestas. Tačiau apie katalikų bažnyčios poziciją nacijos atžvilgiu galima spręsti iš jos socialinių doktrinų ir galutinės jos misijos apibrėžimo. J. Minkevičiaus nuomone, „katalikybė arba menkina nacionalinį sektorių, arba į jį žiūri nihilistiškai“³, nes ji iš ti-kinčiųjų visų pirma reikalauja prisirišimo prie bažnyčios, o ne prie tautos. Krikščionybė visur propaguoja visuotiniškumą, tikinčiųjų vieningumą be nacionalinio (etinio) skirtumo. „Žmogaus prigimties abstrahavimas ir mistifikavimas veda prie visuomenės denacionaliza-vimo“⁴, — pažymi mokslininkas.

Disertacijoje visapusiškai analizuojama krikščioniškojo humanizmo koncepcija, jos metodologinis pagrindimas, parodomas principinis skirtumas nuo marksistinės žmogaus koncepcijos. J. Minkevičiaus atliktas tyrinėjimas akivaizdžiai parodo, jog krikščioniška žmogaus koncepcija nėra moksliai pagrįsta, o tik išvesta iš doktrinų.

¹ J. Minkevičius, Siuolaikinė katalikybė, jos ideologija ir politika. — Kn. „Religijos ir ateizmo klausimai“, V., 1963, 107—148 p.; Я. В. Минкявичюс, Современный католицизм и его философия, В., 1965. J. Minkevičius, Katalikybė ir dabartinės socialinės proble-mos. — Kn. „Religija, ateizmas, dabartis“, V., 1966, 338—382 p.

² Я. В. Минкявичюс, Католицизм и нация, Диссертация на соискание ученой сте-пени доктора философских наук, М., 1970.

³ Я. В. Минкявичюс, Католицизм и нация, Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора философских наук, М., 1970, стр. 10.

⁴ Ten pat, p. 12.